

ΜΟΥΣΕΙΟ & ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ένα πανεπιστημιακό μουσείο για όλους ...

από το σπίτι

ICOM

Διεθνές
Συμβούλιο
Μουσείων

Μουσεία για την Ισότητα:
Ποικιλομορφία & Κοινωνική Συνοχή
ΔΙΕΘΝΗΣ ΗΜΕΡΑ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

18

Μαΐου 2020

1 αντικείμενο ... πολλές ιστορίες ανθρώπων

Με αφορμή ένα αγγείο της Συλλογής Κλασικής Αρχαιολογίας

Ασκός μελαμβαφής σε σχήμα αστράγαλου

Το αγγείο με το ασυνήθιστο όνομα προοριζόταν για τη **φύλαξη** πολύτιμου υγρού –πιθανότατα κάποιου **αρωματικού ελαίου**.

Δεν **έχει κατασκευαστεί** στον κεραμικό τροχό, αλλά **με μήτρα**.

Αντιγράφει μια φυσική μορφή, **τον αστράγαλο**, το γνωστό **οστό** άρθρωσης.

Χρονολογείται στα τέλη 5^{ου} / αρχές 4^{ου} αι. π.Χ.

Υποθέτουμε ότι βρέθηκε σε τάφο.

Δημοσίευση: Κόκκου-Βυριδή, Κ., «Συλλογή αγγείων του Πανεπιστημίου Αθηνών», *Αρχαιολογική Εφημερίς* (1980), σελ. 50 αρ. κατ. 82, πίν. ΚΖ'.

Γιατί αστράγαλος; Ποια η σημασία του;

- Ας εξετάσουμε πρώτα-πρώτα τη φυσική μορφή του:

Είναι το κύριο οστό άρθρωσης των πίσω ποδιών των δίχηλων ζώων (αιγοπροβάτων, χοιροειδών, βοοειδών).

Είναι δηλαδή το οστό που δίνει την **κίνηση**.

Κάθε μία από τις έξι πλευρές του είναι **διαφορετική** και **μοναδική**.

Ομοιάζει με μικρό **γλυπτό**, ένα έργο τέχνης της φύσης.

Γιατί αστράγαλος; Ποια η σημασία του;

- Για τους λόγους αυτούς, είχε ειδική χρήση στη λατρεία:

Πολύ συχνά μετά τη θυσία ζώων, ανέθεταν στη θεότητα **έναν** αστράγαλο **για κάθε** θυσιαζόμενο ζώο, στο πλαίσιο της συνηθισμένης λατρευτικής πρακτικής προσφοράς **μέρους αντί του όλου**.

Κάποτε, μάλιστα **χάραζαν** το όνομά τους ή το όνομα της θεότητας σε αυτούς.

Δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις **ομοιωμάτων αστραγάλων** από μάρμαρο, μέταλλο, γυαλί και άλλα υλικά.

Πώς χρησιμοποιούσαν τους αστραγάλους;

- Έχοντας λοιπόν ο αστράγαλος μία ισχυρά συμβολική, προστατευτική και μαγική σημασία χρησιμοποιήθηκε ως:
  - ανάθημα στη λατρεία
  - φυλακτό στην καθημερινότητα
  - μέσον μαντείας –«έριχναν» 4-6 αστραγάλους και η πρόβλεψη ήταν ανάλογη του συνδυασμού των πλευρών που εμφανίζονταν
  - παιδικό, κυρίως, παιχνίδι τύχης και επιδεξιότητας, αντίστοιχο με τα ζάρια –παιχνίδι που επιβίωσε ως τη σύγχρονη εποχή σε διάφορες περιοχές με ποικίλα ονόματα, όπως «κότσι», «βεζύρης» κτλ.
  - κτέρισμα (ως φυλακτό ή παιχνίδι) για τη μετά θάνατον ζωή

Καθώς παιζόταν κυρίως από παιδιά, έγινε σύμβολο της νεότητας και της ξέγνοιαστης ζωής. Αυτό θα είχε κατά νου ο κεραμέας του αρωματοδοχείου μας όταν το κατασκεύασε.

Το αγγείο μας διαθέτει
μία ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια,

στη λαβή του:

το ήράκλειον ἄμμα

Έχει διπλή λαβή
με διακοσμητικό στοιχείο στη μέση
τον κόμπο του Ηρακλή
(ήράκλειον ἄμμα).

Ας λύσουμε

τον μοναδικό επώνυμο κόμπο

με πέντε ερωτήσεις

1. Τι είναι το ήράκλειον άμμα;

- είναι ένα πολύ συχνό διακοσμητικό θέμα της ελληνικής τέχνης (από την προϊστορική ως τη βυζαντινή και τη σύγχρονη εποχή) αλλά και άλλων πολιτισμών –όπως του αιγυπτιακού.

Χρυσό δακτυλίδι με lapis lazuli
από τον Θησαυρό της Αίγινας.
1850-1550 π.Χ.
Βρετανικό Μουσείο

Μαρμάρινο ανάγλυφο σε κοσμήτη.
532-537
Αγία Σοφία, Κωνσταντινούπολη

2. Γιατί πήρε το όνομα του Ηρακλή;

- Από **όλους** τους γνωστούς κόμπους της αρχαιότητας **μόνον** αυτός φέρει το όνομα ενός **ήρωα**.
Οι γραπτές πηγές δεν εξηγούν γιατί.
Υποθέτουμε ότι τον ονόμαζαν έτσι,
διότι θεωρούσαν ότι **αυτός τον επινόησε**.

3. Τι συνδέει τον Ηρακλή με τον κόμπο;

- Με αυτόν τον κόμπο **έδενε** ο Ηρακλής τα πόδια της λεοντής γύρω από τους ώμους του . Η **άτρωτη λεοντή** που ο ήρωας ενδύεται με emphatic τρόπο για να αλλάξει την εμφάνιση και να ενισχύσει το ανάστημα και την αγριότητά του, συνιστά το μοναδικό «μαγικού» χαρακτήρα στοιχείο του εξοπλισμού του. Είναι το **φυλακτό** του. Η μαγική, προστατευτική, αποτροπαϊκή **δύναμη** της λεοντής συνδέθηκε με τον κόμπο που την στερέωνε στους ώμους του ήρωα, ως **μέρος αντί του όλου**.

Η **λατρεία** του Ηρακλή ως πλέον αγαπητού προστάτη, φύλακα και σωτήρα και η απεικόνισή του σε **φυλακτά** θα συνέβαλε στη **σύνδεση** του ονόματός του με τον συγκεκριμένο **κόμπο**.

Ο Ηρακλής αρπάζει τον τρίποδα των Δελφών.
Λεπτ. αττικού ερυθρόμορφου αμφορέα
του Ζωγράφου του Βερολίνου.
500-490 π.Χ.
Würzburg, Μουσείο Martin von Wagner

4. Ποιες ιδιότητες απέδιδαν στον κόμπο του Ηρακλή;

Στην αρχαιότητα όλοι οι κόμποι συνδέονται με τη **μαγεία**.

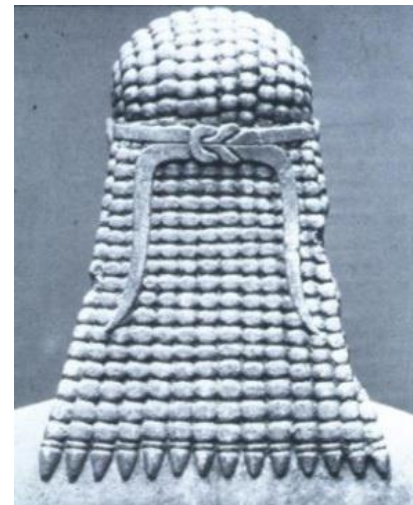
Στην πράξη ο κόμπος **συνδέει, εμποδίζει, σταματά**.

Τις ίδιες ενέργειες έχει και συμβολικά, μπορεί να:

- δυναμώσει την αγάπη και τον γάμο
- να αυξήσει τη γονιμότητα
- εμποδίσει τις δυνάμεις του κακού να δράσουν.

Η επίδεση πληγής με τον κόμπο του Ηρακλή έφερνε γρηγορότερη θεραπεία.

Παροιμιώδης ήταν η δύναμη και η ικανότητά του να κρατάει κάτι σφιχτοδεμένο –κυριολεκτικά και μεταφορικά.

Ο κούρος της Νέας Υόρκης
600-580 π.Χ.
Νέα Υόρκη, Metropolitan Museum of Art

5. Πώς εμφανίζεται ο κόμπος στην αρχαία ελληνική τέχνη;

Είναι πολύ συχνό θέμα με αποτροπαϊκό αλλά και απλό διακοσμητικό χαρακτήρα, όπως

- στη λαβή του πλαστικού ασκού μας
- ή στην κορδέλα στα μαλλιά των αρχαϊκών κούρων.

Ενδιαφέρουσα είναι η εκρηκτική αύξηση του αριθμού των χρυσών κοσμημάτων με αυτό το μοτίβο από τα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. και εξής. Η αγάπη για αυτό στους ελληνιστικούς χρόνους, αποδίδεται στην προσπάθεια του Αλεξάνδρου και των διαδόχων του να εμφανίζονται ως απόγονοι του ήρωα του κόμβου, του Ηρακλή, υιοθετώντας τα σύμβολά του, διαμορφώνοντας μία μόδα που πέρασε στην κοινωνία.

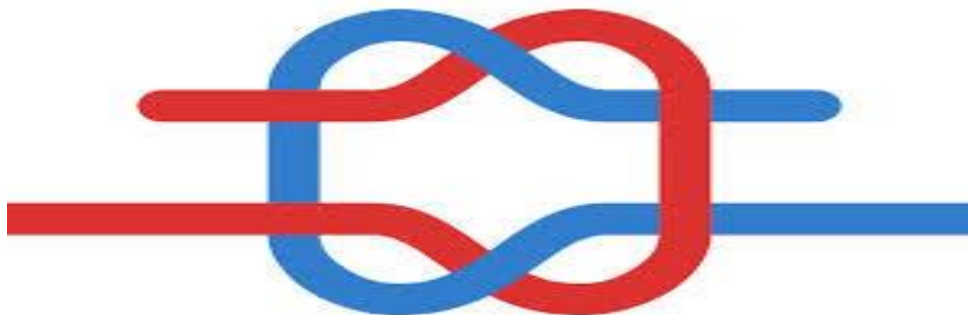

Χρυσό περιδέραιο (λεπτομέρεια)
325-300 π.Χ.
Αμφίπολη, Αρχαιολογικό Μουσείο

Δοκιμάστε να δέσετε

και να λύσετε τον κόμπο του Ηρακλή

Τελικά, είναι δυνατόν να έδενε ο Ηρακλής τη λεοντή του με αυτόν τον κόμπο;